

Отримана 24.03.2026

Прорецензована: 15.04.2026

Прийнята до друку: 20.04.2026

Електронна адреса: petro.kraliuk@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-1741-1079>DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2026-30-118-125>

Кралюк П. Філософські орієнтири Василя Довговича. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2026. № 30. С. 118–125.

УДК 1(477)(091)"18"

Петро Кралюк**ФІЛОСОФСЬКІ ОРІЄНТИРИ ВАСИЛЯ ДОВГОВИЧА**

Стаття присвячена постаті Василя Довговича (1783–1849) і його філософським поглядам. Попри те, що цей мислитель і далі залишається малознаним в Україні, він на початку XIX ст. був чи не єдиним українським професійним філософом, який мав чітку українську ідентифікацію. До того ж це єдиний на той час філософ на українських землях, що створив свою філософську систему. Його діяльність у філософській сфері була оцінена угорськими інтелектуалами і він був обраний членом-кореспондентом Угорської академії наук.

У статті розглянуто біографію Довговича. Йдеться про його навчання в Хусті, Сігеті, Орадеї, Трнаві та Ужгороді, де він мав змогу оволодіти латинською та угорською мовами, вивчати філософію та теологію. Під час навчання в Трнаві Довгович зацікавився філософією Канта й оволодів німецькою мовою, щоб читати його твори в оригіналі. Також він добре знав філософські погляди Фіхте й Шелліна. Свої твори Довгович писав латинською, угорською, українською книжною та українською розмовною мовами.

Загалом мислитель непогано розбирався в новочасній європейській філософії й науці. Критично ставився до поглядів Спінози й провідних французьких просвітників (Вольтера і Руссо), орієнтуючись переважно на німецьку ідеалістичну філософію. У 20-их роках XIX ст. Довгович опублікував низку філософських робіт угорською мовою, в яких представив свою філософську систему, що базувалася на німецькому ідеалізмі, але вже наближалася до позитивізму. Однак обов'язки греко-католицького священика й сімейні клопоти не дали йому можливості повноцінно займатися філософськими студіями.

У статті звернута увага на латиномовні рукописи Довговича, які зберігаються у Науковій бібліотеці Ужгородського національного університету. Значна частина з них стосуються філософських питань – викладу Кантівської філософії, розробки філософських дефініцій, психології й філософії права. Також йдеться про угорськомовні статті мислителя, в яких він виклав свою філософську систему.

Також розглядаються деякі поетичні твори Довговича, в яких він звертається до філософських питань.

Ключові слова: Василь Довгович, Кант, Фіхте, Шеллінг, німецька ідеалістична філософія, новочасна європейська філософія, українська ідентифікація, Угорська академія наук.

Petro Kraliuk**PHILOSOPHICAL ORIENTATIONS OF VASYL DOVHOVYCH**

The article is dedicated to the figure of Vasyl Dovhovykh (1783–1849) and his philosophical views. Despite the fact that this thinker remains little-known in Ukraine, in the early 19th century he was arguably the only Ukrainian professional philosopher who possessed a clear Ukrainian identity. Moreover, he was the only philosopher on Ukrainian lands at that time to develop his own philosophical system. His work in the field of philosophy was highly valued by Hungarian intellectuals, leading to his election as a corresponding member of the Hungarian Academy of Sciences.

The article explores Dovhovykh's biography. It examines his studies in Khust, Sighet, Oradea, Trnava, and Uzhhorod, where he had the opportunity to master Latin and Hungarian, as well as study philosophy and theology. During his studies in Trnava, Dovhovykh developed an interest in Kant's philosophy and learned German to read his works in the original. He was also well-acquainted with the philosophical views of Fichte and Schelling. Dovhovykh wrote his works in Latin, Hungarian, bookish Ukrainian, and colloquial Ukrainian.

Overall, the thinker was well-versed in modern European philosophy and science. He maintained a critical stance toward the views of Spinoza and the leading French Enlightenment thinkers (Voltaire and Rousseau), leaning predominantly toward German idealistic philosophy. In the 1820s, Dovhovykh published a series of philosophical works in Hungarian, presenting his own philosophical system which was rooted in German idealism but already verging on positivism. However, his duties as a Greek Catholic priest and family responsibilities prevented him from dedicating himself fully to philosophical studies.

The article draws attention to Dovhovykh's Latin manuscripts, which are preserved in the Scientific Library of Uzhhorod National University. A significant portion of them addresses philosophical questions, including the exposition of Kantian philosophy, the formulation of philosophical definitions, psychology, and the philosophy of law. It also discusses the thinker's Hungarian-language articles, where he outlined his philosophical system.

Additionally, the article examines some of Dovhovykh's poetic works in which he engages with philosophical themes.

Keywords: *Vasyl Dovhovykh, Kant, Fichte, Schelling, German idealistic philosophy, modern European philosophy, Ukrainian identity, Hungarian Academy of Sciences.*

Чимало вихідців із маленького Закарпаття на межі XVIII-XIX століть зробили помітний внесок у розвиток української, російської та інших культур, зокрема в філософській сфері. Саме в цей період в краї спостерігалося культурне піднесення, яке певним чином обумовлювалося суб'єктивним чинником – активною діяльністю мукачівського греко-католицького єпископа Андрія Бачинського (1732-1809 рр.) [Про Андрія Бачинського див. : 8, с. 66-72]. Будучи талановитою людиною, він зумів отримати добру освіту, став доктором богослов'я, вільно володів багатьма мовами. Все це дозволило йому зробити духовну кар'єру. У 1772 р. його призначили мукачівським греко-католицьким єпископом. Маючи підтримку віденського двору, єпископ використав її не на особисте збагачення, а для покращення становища духовенства своєї єпархії. При цьому церковний ієрарх турбувався про належну освіченість духовних отців. У 1775 р. Бачинському передали колишню єзуїтську колегію в Ужгороді, костел при ній, єзуїтську бібліотеку та Ужгородський замок. У 1778 р. до цього замку з Мукачева була перенесена богословська школа, яка існувала ще з 1744 р. Єпископ реорганізував її в духовну семінарію з чотирирічним строком навчання. Пізніше при семінарії відкрили підготовчу школу-інтернат, розраховану теж на чотириохрічний термін навчання. При цьому студії, за наполяганням Бачинського, почали здійснюватися в семінарії руською (українською книжною) мовою. Нею ж під керівництвом єпископа створювалися різноманітні шкільні підручники.

Завдячуючи Бачинському на Закарпатті була створена густа сітка початкових шкіл. Загалом їх у краї налічувалося близько трьохсот. Єпископ вимагав, щоб всі хлопчики віком від шести до чотирнадцяти років отримували освіту. Найбільш талановиті з них мали можливість продовжувати навчання в гімназіях, семінаріях, а також університетах.

Бачинському вдалося створити в краї середовище, яке розвивало культуру, використовуючи досягнення православного Сходу й католицького та протестантського Заходу. Це середовище дало можливість розкритися багатьом талантам.

Одним з відомих закарпатців став Іван Орлай (1770-1829) [Про Івана Орлая див. : 1]. Отримавши освіту спочатку у Львівському університеті та в Угорщині, він виїхав до Російської імперії, певний час працював як медик у Санкт-Петербурзі. Виступив з проектом залучення вихідців із Закарпаття на службу в Росію, оскільки вони знали руську мову, котру в той час нерідко ототожнювали з російської. Цей проект був прийнятий царським урядом. За рекомендацією Орлая до Росії переїхали Михайло Балудянський, перший ректор Петербурзького університету, професор Василь Кукольник та інші. Сам же Орлай стояв біля витоків Ніжинського ліцею, де у 1821-1826 рр. обіймав посаду директора. Він суттєво вдосконалив роботу Рішельєвського ліцею, яким керував з 1826 р. аж до своєї смерті. Діяльність Орлая високо цінував Йоганн Вольфганг Гете, з яким той підтримував дружні стосунки.

Також Закарпаття дало в зазначений період кілька філософів, деякі з яких стали університетськими викладачами. Передусім серед них варто відзначити Петра Лодія (1764–1829 рр.) [Про Петра Лодія та його твори див. : 4]. Народився він у родині сільського священика. Отримавши освіту і будучи знайомим з поширеними в Західній Європі філософськими ученнями, зокрема поглядам Декарта, Канта, Шеллінга та інших філософів, почав працювати в Руському інституті Львівського університету. Але оскільки перспективи праці в цьому навчальному закладі виглядали не особливо привабливими, у 1801 р. перейшов до Краківського університету. У 1803 р. Орлай ініціював запрошення Лодія до Санкт-Петербургу. Той скористався цим і перебрався до столиці Російської імперії. Там зайняв посаду професора словесних мистецтв та філософії в Головному педагогічному інституті, перетвореному з часом на університет. У 1819 р. Лодій був призначений деканом філософсько-юридичного факультету цього ж університету.

Ще одним філософом із Закарпаття, який намагався реалізувати себе на теренах царської Росії, а саме в Харківському університеті, став Андрій Дудрович [Про Андрія Дудровича див. : 9, с. 62, 69, 70, 72]. Зазначимо лише, що він, як і Лодій, добре орієнтувався в західноєвропейській філософії. Це дозволило йому стати учнем і наступником першого професора філософії Харківського університету Йоганна Шада, який представляв власне німецьку ідеалістичну філософію (у нас часто її іменують «класичною»).

І все ж окрім філософів-емігрантів, Закарпаття мало й свого автохтонного професійного філософа. До них належав Василь Довгович (1783-1849) [Про Василя Довговича див. : 2, 3, 5, 10], який не покинув рідний край, а продовжив тут працювати. Його є підстави віднести до нечисленних професійних філософів ХІХ ст., що мали виражену українську ідентифікацію.

Довгович вважав себе русином-українцем, а деякі свої літературні твори писав як українською книжною мовою, так і мовою розмовною (на одному із діалектів Закарпаття). Водночас він мав визнання як учений, був членом-кореспондентом Угорської академії наук. Це змушує більш уважно поставитися до особи цього філософа. До речі, дещо про нього писав знаний український філософ та історик української філософії Дмитро Чижевський. Він приділив йому увагу в своїх «Нарисах з історії філософії на Україні», відзначивши наступне: «...звернемо увагу на Василя Довговича (1783-1849), родом з Підкарпаття, вихованого в Угорській Україні та Угорщині, з 1811 року уніятського священика на Підкарпатті. Він ще за часів теологічних студій зацікавився філософією, вивчив німецьку мову і зазнався в оригіналах з Кантом, а також з Фіхте і Шеллінгом. Кант, оскільки можемо судити також із латинських віршів Довговича, найбільше його зацікавив. На жаль, нарис філософії Канта в латинській мові – «Extractus systematis Kantiani» (2 томи) – залишився невиданий. Так само невидано і другий більший твір його – латинський «Lexicon philosophicum». Зате вийшли в мадьярській мові кілька менших праць: доказ буття Божого – «A világ megnézéséből Teremtő» («Творець на основі погляду на світ»), Буда, 1923; «A világ alkotmányáról egy lépéssel fejebb mint Cartész és Newton» («Про будову світу на один крок вище, ніж Декарт і Ньютон»), 1825-1830, «Isten létének megymutatására való törekedések» («Спроба доказати існування Боже»), 1829 (в «Tudományos Gyűjtemény»). 1831 р. обрано Довговича членом-кореспондентом Угорської Академії Наук. Чи вдалося йому закінчити ті філософічні праці, що він у останні роки життя почав, не знаємо» [9, с. 64-65]. Тут варто сказати кілька слів про згаданий часопис «Tudományos Gyűjtemény» («Науковий збірник») (1817–1841) – щомісячний науковий журнал угорською мовою, який виходив у Пешті в 1817-1841 роках і відіграв значну роль у тогочасному угорському культурному житті. Його видавцем був Янош Тамаш Треттнер. Навколо журналу зібралися такі помітні постаті угорської культури, як Іштван Кульцар, Міхай Віткович та Пал Шемере. Те, що Чижевський приділив увагу Довговичу, багато що говорить. Адже він не дуже звертав увагу на філософів, які діяли на західноукраїнських землях.

Народився Довгович (справжнє прізвище Довганич) у селі Золотарьово Марамороського комітату неподалік міста Хуста в простій селянській родині. Його батьки були кріпаками [Автобіографічні свідчення Довговича про себе див. : 6, с. 122-131, 223-226]. Він, як і деякі інші вихідці з плебейського середовища за часів єпископства Бачинського, зумів отримати освіту і прилучитися до найкращих надбань тогочасної європейської культури.

Тут варто відзначити, що Довгович навчався й жив на землях тодішнього Угорського королівства, яке входило до складу Імперії Габсбургів, яка з 1804 р. офіційно почала іменуватися Австрійською імперією. Саме ж королівство було багатоетнічним. У ньому, окрім угорців, проживали також румуни, німці, словаки, хорвати, серби, русини (українці), євреї тощо.

Спочатку Довгович навчався вдома в дяка, а також у сусідньому селі Кавешлігеті, де оволодівав «руським письмом» на основі церковної лектури й церковним співом. У віці тринадцяти років подався до сусіднього міста Хуста, де навчався три роки в угорсько-латинській початковій (елементарній) школі.

У 1800 р. Довгович продовжив свої латиномовні студії у граматичних класах у школі міста Сигіт (Сигіт-Мармароський, Мармарош-Сигіт, рум. Sighetu Marmăției, угор. Máramarossziget). Це місто в сучасній Румунії. Знаходиться неподалік Хуста, у Мармароській котловині над горішньою Тисою на українсько-румунському етнографічному прикордонні. Як і багато міст тодішнього Угорського королівства, Сигіт був містом багатоетнічним. Проте помітну частину людності в ньому, а особливо на його околицях становили русини (українці).

На той час припадають перші поетичні спроби Довговича. У 1803 р. він написав поетичне привітання єпископу Бачинському латинською мовою. Той звернув увагу на талановитого хлопця і відповів йому просторим листом. Директор школи зачитав останній на зборах учнів і вчителів. Це, безперечно, надихнуло Довговича на поетичну творчість [6, с. 133]. При цьому варто сказати, що в його поезії (передусім латиномовній) чимало філософських рефлексій, а є навіть вірші, де йдеться про деяких новочасних філософів та їхні погляди.

Довговичу, здавалось би, поталанило. Хоча цей «талант» став результатом наполегливої праці. Він непогано оволодів латиною, писав нею вірші. А такі речі на той час цінувалися. Тому хлопець міг заробляти собі на життя й навчання, займаючись репетиторством.

У 1805 р. шляхи Довговича пролягли до Варадина (рум. Oradea, угор. Nagyvárad, нім. Großwarde in, тур. Varat). Це місто в західній Трансільванії, зараз територія Румунії. У кінці XVIII – на початку XIX століть воно стало одним із центрів угорського Просвітництва. І тут помітними були угорські впливи. У Варадині юнак студював у класі філософії місцевої школи (академії).

Чимало латиномовних віршів Довговича, написаних тоді й пізніше, є «парадоксально-іронічними» з певним філософським підтекстом. Наприклад, «Епіграма про добродесність і гроші», яка завершується такими словами:

«Отже, якщо тріумфують так над добродесністю гроші,
Хто заперечить, що в них є щонайбільше добро?» [7, с. 784]

Хоча Довгович вважав, що добродесність, талант можуть сприяти людині досягати успіху в житті, все ж матеріальні статки здатні їх переважити. Це, наприклад, звучить у його «Епіграмі про добродесність», де автор звертається до деяких античних філософських алюзій:

«Був же щасливий колись Діоген, що любив добродесність,
Та, бідолаха, тоді в бочці порожній сидів.
Геть того кініка! Зараз часи розумніші настали:
Хто у пошані, пустих бочок не хоче уже!» [7, с. 784]

«Парадоксально-іронічною» є одна із «екзистенційних» поезій Довговича під назвою «Щасливий той, хто вживає вино». Вірш пронизує думку: життя – це страждання. Достоту – як у буддизмі. Хоча сумнівно, що Довгович щось знав про філософію цієї східної релігійної течії. Але ідея життя-страждання все ж начебто заперечується епікурейством. У вірші простежуються ідеї цього античного філософського вчення. Наприклад:

«...Після смерті чи буде яка-небудь радість?
Сумнів, надія і страх – ось що лишається нам!» [7, с. 785]

Та й саме вирішення «проблеми життя-страждання» начебто в епікурейському дусі: мовляв, шукай радість, задоволення – а у вині ти це можеш знайти. У деяких інших поезіях Довгович так чи інакше звертається до цієї теми.

У 1807-1809 роках юнак студював теологію в Трнаві у місцевій семінарії. Щодо Трнави (слов. Trnava, нім. Tugnaу, угор. Nagyszombat, лат. Trnavia), то вона, як і Орадея, було багатонаціональним містом. Проте знаходячись на словацькій етнічній території, Трнава була «менше угорською», ніж Орадея. Хоча й відігравала важливу роль в багатонаціональному Угорському королівстві. Ще в XIII столітті у Трнаві спорудили велику фортецю, де часто угорські королі зустрічалися з правителями інших країн. Важливість Трнави зросла у XVI столітті, коли після битви під Могачем у 1526 р. частина земель Угорського королівства опинилася під владою турків. Тоді головний католицький осередок держави Естергомська архієпархія перебралася до Трнави. Місто стало головним релігійно-культурним центром королівства. У 1635 р. кардинал Петер Пазмань заснував у Трнаві університет. Правда, в 1777 р. за наказом імператриці Марії Терезії його перевели до Будина (Буди). Але Трнава і далі залишалася важливим релігійним центром, тому тут продовжували діяти заклади для підготовки духовенства.

У Трнаві Довгович зацікавився філософією Імануїла Канта. Він сам свідчив, що потяг до філософії в нього перетворився в пристрасть. Щоб ознайомитися із Кантівськими поглядами, юнак вивчав німецьку мову [6, с. 123].

Саме в Трнаві Довгович уклав кілька рукописів латинською мовою, що стосувалися філософії Канта. Вони збереглися й зараз знаходяться в Науковій бібліотеці Ужгородського національного університету у відділі рукописів, стародруків і рідкісних книг.

Це, зокрема, зроблений у 1808 р. рукопис «Critica purae Rationis Kantianae in compendio per Basilium Dóhovits» («Критика чистого розуму Канта в скороченому викладі Василя Довговича») [12]. То є конспект відомого твору Канта «Критика чистого розуму». Судячи з рукопису, Довгович не лише осмислював відомий Кантівський твір, але й збирався його «продовжити» й коментувати.

Ще один рукопис Довговича був укладений у Трнаві в 1809 році. Він мав назву «Critica practicae Rationis ex Operibus Immanuelis Kant ex Bendavid una cum aliorum observationibus breviter deducta per Bas. Dóhovits» («Критика практичного розуму із творів Іммануїла Канта за [працями] Бендавіда, разом із зауваженнями інших [авторів], стисло викладена Василем Довговичем» [11].

Тут варто сказати кілька слів про Лазаруса Бендавіда (1762-1832), твори якого використовував Довгович, розглядаючи філософію Канта. Це був німецько-єврейський філософ, математик, педагог та один із найвідоміших **популяризаторів філософії Канта** на межі XVIII та XIX століть. У 1793 р. він опинився у Відні, де в університеті читав публічний курс по Кантівській філософії. Однак йому, як «сторонньому лектору», заборонили це робити. Тоді Бендавід продовжив читання лекцій у замку графа Герраха, поки в 1797 р. його не вислали з Австрії як «небажаного іноземця».

Але саме за цей короткий час перебування в Австрії Бендавід опублікував низку праць, що стосувалися філософії Канта. Це – «Vorlesungen über die Kritik der reinen Vernunft» («Лекції з критики чистого розуму»; Відень, 1795), «Vorlesungen über die Kritik der praktischen Vernunft» («Лекції з критики практичного розуму»; Відень, 1796), «Vorlesungen über die Kritik der Urteilkraft» («Лекції про критику сили судження»; Відень, 1796), «Rede über den Zweck der Kritischen Philosophie» («Розмова про мету критичної філософії»; Відень, 1796). Ці видання потрапили до рук Довговича, коли той навчався в Трнаві. Він, схоже, вирішив продовжити справу Бендавіда, уклавши власні латиномовні виклади філософії Канта, які стали першими прокантіанськими трактатами в українській інтелектуальній історії.

Тут треба враховувати, що до філософії Канта було насторожене ставлення з боку абсолютистських режимів у Європі, в Австрійській імперії зокрема. У цій філософії вбачали небажаний лібералізм. Адже вона проголошувала людину автономним суб'єктом, що має право на внутрішню свободу та критику догм. До того ж у цій філософії можна було побачити «богохульство», оскільки Кант вважав, що існування Бога неможливо довести раціонально (з допомогою теоретичного розуму).

Це «богохульство» й обіграв Довгович у деяких своїх поезіях. Є в нього «парадоксально-іронічні» епіграми, де він звертається до поглядів новочасних філософів, зокрема Канта. Останній вважав, що всеблагого, премудрого і вседосконалого Бога немає; він лише ідеал, тобто одне з уявлень людини, через що не може мати й чеснот. І Довгович пише вірша, рефлексуючи з приводу цієї тези:

«Вирвав учений Франклін в громовержця і блискавку, й скипетр,
Потім і Кант одібрав в нього чесноти усі.
Фіхте, постій, змилося над Богом, це річ небезпечна:
Щось забереш в нього ти – буде без зброї цілком» [7, с. 785].

Маємо тут поетично-філософську гру: Довгович натякає на атеїстичні тенденції в міркуваннях відомих німецьких філософів і начебто не перечить їм, однак у його ставленні до цих міркувань простежується така собі «м'яка іронія».

Щось подібне зустрічаємо у вірші «За системою Канта, Бога немає в емпіричному світі, отже, також і в небі»:

«Скинути Бога великого з неба давно намагались
Група гігантів – оті спроби даремні були.
Це зробив інший: він сам стягнув Бога з високого Неба;
Із Кенігсберга оцей був богоборчий гігант» [7, с. 786].

До речі, Бендавід, очевидно, не без впливу Канта, виявляв помітне вільнодумство, піддавав критиці традиційний юдаїзм і став одним із діячів єврейського просвітництва (гаксали), яке виступало проти релігійного ізоляціонізму євреїв та за їхню інтеграцію у європейські соціуми.

Попри те, що Довгович захоплювався Кантом, він все ж критично ставився до деяких моментів філософії цього мислителя. Це і знайшло певний вияв у наведених «парадоксально-іронічних» поезіях.

Довгович добре орієнтувався в новочасній філософії та науці, виробляючи власне ставлення до поширених у той час теорій. Він, наприклад, не сприймав критику релігії Бенедикта Спінози, хоча вважав, що вона, в певному сенсі, є корисною. У невеликому вірші-епіграмі про цього мислителя він писав таке:

«Спіноза – вічний ворог богословів, і ворогами
Вічними Спінози були також богослови.

Кожна колючка повинна мати свій кінчик,
Яка так само вмiє колоти нещасних богословiв» [6, с. 160].

Не сприймав Довгович i погляди вiдомих представникiв французького Просвiтництва, зокрема Вольтера. У невеликому вiршi про цього мислителя вiн говорив так:

«Некультурний громадянин Вольтер iз страшним сарказмом
Накидався на громадян i особливо побожних» [6, с. 160].

Вкрай критично ставився Довгович i до «антицивiлізацiйних» пiдходiв Жан-Жака Руссо, про якого писав у одному з своїх вiршiв:

«Вiн заперечував усi людськi святощi. Заперечував i суспiльнi.
До лiсу сина такого, якого народила бестiя» [6, с. 160].

Можна говорити, що Довгович «перерiс» Просвiтництво й став adeptом нiмецького iдеалiзму. Пишучи про себе в третiй особi, вiн зазначав:

«У Трнави, щоб зрозумiти Канта, дуже плiдно вивчав нiмецьку мову, вдень i вночi студiював фiлософську систему Канта, продовжив [її вивчати] на парафiї в Довгiм, поки нарештi сам не дав перевагу системi Фiхте, а згодом системi Шеллiнга. Цi три системи вважав кумирами, яким вiн не переставав придiляти все своє старання на протязi майже десяти рокiв, однак, коли минув цей час, почав турбуватися про створення власної системи.

Крiм фiлософських роздумiв взагалi, йому сподобалась, зокрема антропологiя, а з фiзики – теорiя свiтла, електрики, магнетизму та астрономiя, якiй вiн завжди вiддавався iз задоволенням» [6, с. 123].

Окрiм, двох томiв по фiлософiї Канта, Довгович також уклав у Трнави рукопис пiд назвою «Фiлософськi дефiнiцiї» – «Definitiones philosophicae / collectae a Basilio Dóhovičs, theologiae II-um in annum auditore. Turnaviae, 1809» [13].

У роботi зiбранi фiлософськi дефiнiцiї, взятi iз праць Канта; Бендавида; словенського фiлософа Франца-Самуеля Карпе (1741-1806), який викладав у Оломоуцi, Вiднi, належав до прихильникiв Готфрiда Вiльгельма Лейбнiца i був противником Кантiвськoї фiлософiї; Георгiя (Дьєрдя) Фейсера, котрий працював у Пештському унiверситетi, викладаючи там богословськi дисциплiни, тощо. Iз цiєї роботи видно, що Довгович не «зациклювався» на фiлософiї Канта, звертався й до iнших фiлософiв, якi навiть були Кантiвськими опонентами.

Там же, у Трнави, вiн почав укладати ще одну роботу, яка мала психологiчний характер. Її назва – «Extractus ex Psychologia Samuelis Karpe, Professoris Viennensis; et Thelematologia Georgii Fejér – Pesthani / per Basilium Dóhovičs. Turnaviae, 1809 et Munkacsini, 1834» («Витяг iз «Психологiї» Самуїла Карпе, вiденського професора, та «Телематологiї» Георгiя Феєра – пештського [професора]/, [упорядкований] Василем Довговичем. Трнава, 1809 i Мукачево, 1834» [14]. Першi 25 аркушi писалися в Трнави 1809 року, а останнi – в Мукачевi 1834 року бiльшим почерком.

Взагалi Довговича цiкавили психологiчнi питання, що знаходило вияв i в його поезiї. Звiдси зрозумiлий його iнтерес до робiт iз психологiї. Принадiдно потрiбно вказати, що телематологiя – це вчення про людську волю, тобто практична частина психологiї.

Завершував теологiчнi студiї Довгович в Ужгородськiй семiнарiї в 1809-1811 роках. Там же його на великоднi свята 1811 р. висвятили на греко-католицького священника. Тодi вiн одружився на Аннi Ляхович, дочцi ужгородського пароха Iвана. Однак назвати їхнiй шлюб щасливим, проблематично. Пишучи про свою дружину вiд третьої особи, Довгович зазначав, що з нею «жив у злагодi, хоч вона завжди шкодувала, що вийшла за нього замiж. Взагалi мав восьмеро дiтей, з яких залишилося в живих тiльки троє, а саме: Катерина, Юлiя та Антон. З померлих важко переносив смерть одного сина – Адама» [6, с. 122].

Пiсля висвячення в 1811 р. Довгович отримав парафiю в селi Довге (неподалiк Хуста), де перебував до 1824 р. Потiм його перевели на багату парафiю в селi Лучки, де вiн знаходився до 1828 р. Зрештою, з iдейних мiркувань покинув її й перебрався до Мукачева на парафiю бiднiше. Вiн хотiв «зробити щось у цiй метрополiї русинiв, опустiлий внаслiдок тривалого занедбання» [6, с. 125]. Варто нагадати, що номiнально центром епархiї було Мукачеве, однак на початку ХIХ ст. воно знаходилося в станi занепаду, а осiдок єпископа перемiстився до Ужгорода. Довгович вiдбудував єпископську резиденцiю; школу, яка почала функцiонувати; зрештою, побудував храм (базилiку), який став

окрасою міста. Взагалі перебуваючи на парафіях у Довгому та Лучках, він теж розбудовував храми, налагоджував релігійно-культурне життя. Тому й користувався чималою повагою в прихожан.

Священицькі й сімейні клопоти не давали Довговичу повноцінно займатися філософією. Та все ж він знаходив час для неї. Так, у Довгому мислитель уклав рукопис «Systema Jurisprudentiae naturalis, elaboratum a Basilio Dóhovics. Dolhae, 1813» («Система природного правознавства, опрацьована Василем Довговичем. Довге, 1813») [15].

Перша частина рукопису присвячена питанням філософії права, які загалом подаються із кантіанських позицій. Щодо другої частини, то тут маємо міркування Довговича про зміни в житті Європи після Великої французької революції та в період правління Наполеона Бонапарта. Взагалі постаті останнього мислитель приділяв чимало уваги – і не дивно, адже частина його життя припала якраз на Наполеонівські війни, котрі «зачепили» імперію Габсбургів і суттєво вплинули на неї. Наполеону Довгович присвятив і низку віршів.

Зрештою, в зазначеному рукописі є виписки з робіт угорського вченого, філософа й педагога Мартона Варги (1767-1818). Останній, до речі, викладав у академії у Орадеї, де також навчався Довгович. Варга намагався в своїх творах подати найновіші досягнення в сфері точних наук, передусім фізики й астрономії, давши їм філософське осмислення. Приблизно в такому ж напрямку рухався й Довгович.

У 20-их рр. XIX ст. він опублікував низку творів філософського характеру угорською мовою. Можна сказати, що саме на цей час припав пік його філософської творчості. У 1823 р. Довгович опублікував роботу «Творець з точки зору всесвіту...» в Будіні (Буді). У ній він спробував дати свій теологічний доказ існування Бога, спираючись на дані природничих наук.

У 1825-1830 роках Довгович публікує низку статей у журналі «*A Felső Magyar Országí Minerva*» («*Мінерва Верхньої Угорщини*»). **Це був впливовий угорський щомісячний науково-літературний журнал, який видавався у місті Кошице (сучасна Словаччина) у період з 1825 по 1836 роки.** Він відіграв помітну роль у культурному розвитку т. зв. Верхньої Угорщини (Словаччини й Закарпаття) та став важливим майданчиком для тогочасних інтелектуалів цього регіону. Статті Довговича в цьому журналі публікувалися під загальною назвою «Про будову світу одним кроком вище, ніж у Декарта й Ньютона», а також «Порядок усього видимого світу у новому розумінні». У них мислитель намагався подати своє розуміння світу (власне, він пропонував свою філософську систему), спираючись на тогочасні наукові дані в сфері фізики й астрономії. Можна говорити про те, що Довгович «подолав» німецький ідеалізм і наблизився до позитивізму.

У одній зі статей згадуваного уже журналу «*Tudományos Gyűjtemény*» («Науковий збірник») в 9 томі за 1829 р. цей автор публікує статтю «Зусилля, спрямовані на підтвердження існування Бога», де він, як і в деяких інших попередніх роботах, звертається до спроб з допомогою наукових даних доводити існування Боже. У певному сенсі, Довгович тут протистоїть Канту.

Роботи Довговича були відомі угорській вченій публіці і цінувалися нею. У 1825 р., коли він почав виявляти наукову активність, оприлюднюючи свої роботи, була створена Угорська академія наук. Проте вона не могла розпочати свою діяльність через перешкоди з боку уряду Австрійської імперії. І лише в 1831 р. був ухвалений план роботи цієї інституції. У лютому того ж року в Пешті відбулося велике її засідання, де були обрані члени академії. Останні перебували в цьому місті й могли брати безпосередню участь у роботі даної наукової установи. Окрім цих членів, обрали членів-кореспондентів, які жили далеко від Пешту й могли спілкуватися з академіками листовно. Це були члени-кореспонденти. Серед них виявився й Довгович [5, с. 81-82].

Незважаючи на те, що членство в академії в плані матеріальному Довговичу нічого не давало, він високо цінував його. Навіть зазначав, що зі всіх титулів, які він мав, цей сподобався йому найбільше [6, с. 122].

У Довговича тоді було чимало планів. У 1832 р. він писав:

«Маю намір обнародувати:

Філософсько-психологічну книжку під заголовком «Оригінальне дослідження про природу розумної душі» (угорською мовою) і присвятити його новопобудованій Угорській академії наук.

Святкові церковні гімни руською мовою для користування канторів, щоб дотримувалися вони правил музики та поезії.

Декілька книжок для користування греко-католицьким народним школам, руською мовою.

Багато філософських досліджень для відкритого в 1832 році журналу Угорської академії наук» [6, с. 127].

На жаль, багато що із задуманого не було реалізоване. Завадили й життєві клопоти, і церковні. Зрештою, й боротьба, яка велася у Мукачівській єпархії і в яку був втягнутий Довгович. У 1844 він змушений був покинути Мукачеве й останні свої п'ять років жив у Хусті, який на той час лишився периферійним закутком Мармарощини. Незважаючи на похилий вік, Довгович продовжував трудитися, в т. ч. на полі інтелектуальному.

Помер він 13 грудня 1849 року. Його поховали у Хусті.

14 вересня 1850 р. секретар Угорської академії **Ференц Толді** (уроджений Франц Карл Йозеф Шедель, 1805 – 1875), який вважається видатним угорським літературознавцем, виголосив пам'ятну промову на честь Довговича. Він, зокрема, наголошував на руському (українському) походженні померлого, відзначаючи, що той ним гордився. Толді охарактеризував Довговича як «самостійно мислячого вченого», сказавши: «Наш колишній товариш заслуговує на те, щоб ми його ім'я з пошаною згадували поряд з нашими мертвими» [5, с. 89-90].

Однак, на жаль, доводиться констатувати, що така цікава постать не знайшла у нас належного поцінування. А в студіях з історії української філософії на Довговича майже не звертають увагу.

Література:

1. Байцура Т. *Иван Семёнович Орлай: Жизнь и деятельность*. Братислава-Пряшев: Словацкое педагогическое издательство; Отделение украинской литературы, 1977.
2. Бірчак В. Український філософ Василь Довгович (1783 – 1849). *Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергійовича Грушевського. З нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності*. Том. 1. Київ, 1928. С. 455-460.
3. *Василь Довгович з точки зору прочитання*. Ужгород: Гражда, 2004.
4. Лодій П. Логічні настанови, які скеровують до пізнання та відрізнення істинного від хибного. *Хроніка-2000*. Київ, 2000. Вип. 37-38. С. 373-380.
5. Мацинський І. Кінець XVIII – перша пол. XIX ст. та життя і діяльність Василя Довговича: До двохсоті річниці від дня народження (1783 – 1843). *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. Братислава-Пряшів, 1982. № 10. С. 23-108.
6. Поезія Василя Довговича, мукачівського пароха і замісника архідіякона, засідателя суду славних комітетів Мараморош, Берег, Унг, а також святої консисторії, директора місцевої народної школи в Мукачеві, члена-кореспондента Угорської академії наук, в рукописі видана в Мукачеві 1832 року. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. Братислава-Пряшів, 1982. № 10. С. 119-232.
7. *Слово многоцінне. Хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу (друга половина XV-XVI століття) та в епоху Бароко (кінець XVI-XVIII століття)*. У 4-х книгах. Київ: Аконті, 2006. Кн. 4: Література пізнього Бароко (1709-1798 рік).
8. Федака С. *Історія Закарпаття у персоналіях: нариси*. Ужгород: Карпати, 2019.
9. Чижевський Д. *Філософські твори: У чотирьох томах*. Київ: Смолоскип, 2005. Т. I.
10. Шевчук В. *Муза роксоланська. Українська література XVI-XVIII ст.* У двох книгах. Київ, 2005. Кн. друга. Розвинене бароко. Пізнє бароко.
11. *Critica practicae Rationis ex Operibus Immanuelis Kant ex Bendavid una cum aliorum observationibus breviter deducta per Vas. Dóhovits*. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, відділ рукописів, стародруків і рідкісних книг. Інвентарний № 21.
12. *Critica purae Rationis Kantianae in compendio per Basilium Dóhovits*. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, відділ рукописів, стародруків і рідкісних книг. Інвентарний № 20.
13. *Definitiones philosophicae / collectae a Basilio Dóhovits, theologiae II-um in annum audire*. Turnaviae, 1809. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, відділ рукописів, стародруків і рідкісних книг. Інвентарний № 24.
14. *Extractus ex Psychologia Samuelis Karpe, Professoris Viennensis; et Thelematologia Georgii Fejér – Pesthani / per Basilium Dóhovits*. Turnaviae, 1809 et Munkacsini, 1834. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, відділ рукописів, стародруків і рідкісних книг. Інвентарний № 19.
15. *Systema Jurisprudentiae naturalis, elaboratum a Basilio Dóhovics*. Dolhae, 1813. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, відділ рукописів, стародруків і рідкісних книг. Інвентарний № 17.